فلسفه در دوره تجدید حیات فرهنگی غرب

(از دانته تا کامپانلا)

کریم مجتهدی

www.ketab.ir

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۲

سرشناسه : مجتهدی، کریم، ۱۳۰۹ -
عنوان و نام پدیدآور : فلسفه در دوره تجدید حیات فرهنگی غرب (از دانته تا کامپانلا)/ کریم مجتهدی.
مشخصات نشر : تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری : ۷۳۲ص.: مصور
شابک : 978-964-426-643-0
وضعیت فهرست نویسی : فیپا
یادداشت : نمایه .
موضوع : فلسفه رنسانس
موضوع : فلسفه رنسانس -- تاریخ
رده بندی کنگره : ۱۳۹۱ ۸ف۳م/۸۷۷۵
رده بندی دیویی : ۱۹۰
شماره کتابشناسی ملی : ۳۰۱۰۶۷۱

فلسفه در دوره تجدید حیات فرهنگی غرب (از دانته تا کامپانلا)

مولف: کریم مجتهدی
ویراستار: منصور هاشمی
ناشر: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
مدیر نشر: ناصر زعفرانچی
نسخه‌پرداز: فرزانه صادقیان
آماده سازی: عرفان بهاردوست
حروف‌نگار و صفحه‌آرا: معصومه دلدار
طراح روی جلد: اعظم صادقیان
اجرای جلد: عطاا... کاویانی
چاپ اول: ۱۳۹۲
تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه
چاپ و صحافی: کتیبه خوارزمی
ردیف انتشار: ۷۳-۹۱

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

شابک ۰_۶۴۳_۴۲۶_۹۶۴- ۹۷۸ ISBN 978-964-426-643-0

نشانی: تهران، صندوق پستی: ۶۴۱۹_۱۴۱۵۵، تلفن: ۳_۸۸۰۴۶۸۹۱، فاکس: ۸۸۰۳۶۳۱۷

www.ketab.ir

فهرست مطالب

مقدمه ۱

اندکی در ضوابط تحدید دورهٔ تجدید حیات فرهنگی غرب ۱۵

از قرون وسطی تا دورهٔ تجدید حیات فرهنگی غرب ۳۱

اولین نشانه‌های بازگشت به تفکر دورهٔ باستان ۴۳

دانته آلیگیری ۴۹

- زندگینامهٔ دانته آلیگری ۵۰
- زندگی نوین ۵۳
- آثار دیگر ۵۶
- دورهٔ تبعید و شکوفایی استعداد شاعر: ۵۹
- کمدی الهی ۶۱
- عالم شعری ۶۳
- شعر دانته ۶۶

مختصری در منابع احتمالی کمدی الهی دانته ۶۹

نکاتی دربارهٔ رسالهٔ ضیافت دانته ۷۷

پترارک ۹۱

- بوکاچیو ۹۹

نیکلائوس کوزانوس ۱۰۳

- زندگینامه و آثار ۱۰۶
- افکار نیکلائوس کوزانوس ۱۱۳

۱. مسئلهٔ شناخت ۱۱۴

۲. اعتقاد به خداوند ۱۲۰

۳. کیهان‌شناسی ۱۲۳

۴. دین، مسیحیت: ۱۲۵

۵. کلیسا ۱۲۶

www.ketab.ir

ریاضیات و قدرت ابداعی ذهن انسان در تفکر کوزانوس ۱۲۹
۱. حدسیات و فرضیات ۱۳۶
۲. ریاضیات و عالم انسان حداکثری ۱۴۲
گئورگیوس گمیستوس ملقب به پلتون ۱۴۹
– تدوین و تألیف ۱۵۳
– شرکت در اجلاس فلورانس ۱۵۴
– بازگشت به میستراً ۱۵۶
– کتاب نوامیس ۱۵۶
گئورگیوس گمیستوس پلتون و توجه دوباره به افلاطون، فیثاغورس و زرتشت ۱۶۳
کوزیمو مدیسی و گئورگیوس گمیستوس پلتون ۱۷۵
سروش‌های کلدانی، وسیلهٔ موضع‌گیری و انتقاد ۱۹۹
اگوستینو ستوکو و سروش های کلدانی ۲۰۸
طوماس ستانلی ۲۱۴
ژان لوکلرک و قرائت سرو شهای کلدانی ۲۱۵
پیر دانیل هوئه و مسئلهٔ اصالت سروش های کلدانی ۲۲۰
مارسیلیو فیچینو ۲۲۳
– زندگینامه و آثار ۲۲۵
– الهیات قدیم ۲۳۱
– بقای نفس ۲۳۵
– عشق افلاطونی ۲۳۹
– تأثیر فیچینو ۲۴۱
پیکو دولا میراندولا ۲۴۵
زندگینامه ۲۴۸
فلسفهٔ التقاطی ۲۵۸
کتاب هفتگانه ۲۶۲
رسالهٔ هستی و واحد ۲۶۳
خطابه در شأن انسان ۲۶۴
دین و فلسفه ۲۶۹

www.ketab.ir

پُمپونازی و سادوله ۲۷۱
۱ـ پی‌اترو پمپونازی ۲۷۱
۲ـ ژاک سادوله ۲۷۴
ساوُنارول ۲۷۷
– زندگینامه ۲۷۸
– ساونارول، رجل سیاسی فلورانس ۲۸۰
– حکم اخراج ساونارول از کلیسا و به دار آویختن او ۲۸۲
لئوناردو داوینچی ۲۸۵
– زندگینامه ۲۸۹
– میلان ـ از سال ۱۴۸۲ تا ۱۴۹۹ ..... ۲۹۴
– هنرمند و مهندس ۲۹۷
– سال‌های آخر عمر در فرانسه ۳۰۲
– استادان لئوناردو و هنرمندانی که بر او تأثیر گذاشته‌اند ۳۰۵
– مفهوم طبیعت ۳۱۳
– طبیعت و علوم آن ۳۲۰
– فن‌آوری و صنعت ۳۲۱
– چند نکتهٔ پایانی ۳۲۴
شام آخر ۳۲۷
– مشخصات تاریخی ۳۲۹
– اوصاف ظاهری اثر ۳۳۰
– جریان شام آخر به روایت اناجیل چهارگانه ۳۳۳
– آیا نقاشی شام آخر جنبهٔ دینی دارد؟ ۳۳۶
سیاست حاکم بر واتیکان و نقاشی «مکتب آتن» اثر رافائل ۳۴۵
– تمهید تاریخی ۳۴۶
– رافائل ۳۵۲
– مکتب آتن ۳۵۴
– محتوای ظاهری نقاشی «مکتب آتن» ۳۵۵
– پردهٔ نقاشی «بحث دربارهٔ سرّ قربانی مقدس» ۳۶۰
– سئوال دربارهٔ اطلاعات فلسفی و کلامی رافائل ۳۶۴
– فلسفه و کلام ۳۶۶

www.ketab.ir

آیا رافائل در پردهٔ نقاشی «مکتب آتن» چهرهٔ افلاطون را به تقلید از چهرهٔ لئوناردو داوینچی کشیده است؟ **۳۷۱**
ماکیاول، آثار و افکار او **۳۷۷**
– مختصری دربارهٔ دورهٔ کارآموزی سیاسی و مراحل تکوینی شخصیت ماکیاول: ۳۸۵
– سال‌های آخر عمر ۳۹۰
– مختصری دربارهٔ آثار ماکیاول ۳۹۲
– کتاب‌های گفتارها و شهریار ۳۹۴
– رسالهٔ شهریار ۴۰۲
ملاحظاتی در افکار ماکیاول **۴۱۱**
– ماکیاول و ماکیاولیسم ۴۱۶
– تأثیر افکار ماکیاول در متفکران بعد از او ۴۱۸
تأثیر متفکران خارجی در فرانسه ژاک لُفِور اتاپل و شارل بویِه **۴۲۳**
I – لُفور اتاپل ۴۲۴
II – شارل بویه ۴۲۵
سالشمار مختصر زندگی و دوران اراسموس **۴۳۱**
اراسموس **۴۳۹**
– زندگینامه ۴۴۱
– میان هلند و شهر بال؛ تاوان شهرت ۴۵۲
– تبعید و آمادگی برای مرگ ۴۵۸
– بحثی در آثار و خلقیات اراسموس در پایان زندگی او ۴۶۱
در مدح و ذم دیوانگی **۴۶۷**
اختلاف اراسموس و لوتر در مسئلهٔ «اختیار» **۴۸۵**
آیا اراسموس شخصیتی دوگانه داشته است؟ **۴۹۵**
طوماس مور و طرح او دربارهٔ مدینهٔ فاضله **۵۰۱**
چند چهرهٔ دیگر در قرن شانزدهم **۵۱۵**
I– ژان لودولیوس، دوست اراسموس ۵۱۵
II– تأثیر مکتب پادوا ۵۱۷
III– اتین دوله ۵۱۷
IV– میشل سِروِتو ۵۱۸
V– پیر راموس ۵۱۹

www.ketab.ir

اشارهٔ مختصر به زندگینامه، آثار و افکار مونتنی به عنوان چهرهٔ شاخصِ آخرین دورهٔ تجدید حیات فرهنگی در کشور فرانسه ۵۲۱
- دورهٔ بازنشستگی موقت مونتنی ۵۲۴
- در مسیر راه‌های اروپا ۵۲۵
- مقام اجتماعی ۵۲۵
- دورهٔ آخر زندگی مونتنی ۵۲۶
- چهرهٔ مونتنی ۵۲۶
- مقالات ۵۲۷
- یک کتاب بی‌سابقه ۵۲۸
- هدف مونتنی ۵۲۹
- مونتی و فلسفه ۵۲۹
تحول تفکر مونتنی ۵۳۱
از کاردان تا پاتریزی ۵۳۳
I- ژروم کاردان ۵۳۵
II- برناردو تِلسیو ۵۴۰
III- فرانسیسکو پاتریزی ۵۴۲
برونو ۵۴۷
- زندگینامه و خلق و خوی برونو ۵۴۹
- از سال ۱۵۴۸ تا ۱۵۷۵ (اوایل زندگی) ۵۴۹
- از سال ۱۵۷۶ تا ۱۵۹۲ (دورهٔ سرگردانی) ۵۵۱
- از سال ۱۵۹۲ تا سال ۱۶۰۰ (دورهٔ محاکمه برونو) ۵۵۶
- افکار برونو ۵۶۰
- نامتناهی سازی عالم هستی ۵۶۳
- از نامتناهی بودن کیهان تا نامتناهی بودن خداوند ۵۶۹
- روابط میان خداوند و جهان ۵۷۲
- بحث‌المعرفه و اخلاق ۵۷۴
چند متفکر عارف مسلک در سنت آلمانی و تفاوت موضع آنها با دیگر عرفای مسیحی آن عصر ۵۷۹
کرنل آگریپا ۵۸۳
- شکاکیت ۵۸۹
- روایت‌ها و نقل قول‌ها ۵۸۹

www.ketab.ir

- سباستین فرانک ۵۹۰
- پاراسلسوس ۵۹۴
اولین سفرها ۵۹۵
پزشک و مدرس در شهر بال سویس ۵۹۶
دومین دورهٔ مسافرت‌ها ۵۹۷
آخرین سال‌های زندگی ۵۹۹
پزشکی ۵۹۹
جراحی و پزشکی تجربی ۶۰۱
پیشگوئی سم‌شناسی ۶۰۲
پیشگوئی پزشکی تن - روان درمانی ۶۰۳
I- رکن فلسفه ۶۰۴
II- رکن ستاره‌شناسی ۶۰۵
III- رکن کیمیاگری ۶۰۶
IV- فضیلت اخلاقی پزشکان ۶۰۷
والانتین ویگل ۶۰۸
ژاکوب بویمه ۶۱۲
ملاحظات تکمیلی ۶۱۵
I- عرفای آلمانی ۶۱۵
II- عرفا و اشراقیون ۶۱۶
III- نکتهٔ دیگر ۶۱۷
طوماسو کامپانلا ۶۲۱
- زندگینامه ۶۲۱
- آثار و افکار ۶۲۲
مختصری دربارهٔ شهر آفتاب یا جمهوری فلسفی ۶۳۳
تصویر جهان فرهنگی و علمی در ابتدای قرن هفدهم ۶۴۱
I- مسائل مربوط به اعتقاد به نفوس موجودات، حرکات مکانیکی و مفهوم نامتناهی ۶۴۲
II- اخترشناسی و علم طبیعت (فیزیک) ۶۴۷
III- تجربه و فلسفه ۶۵۰
چند نکتهٔ نهایی ۶۵۷
تصاویر ۶۶۶
فهرست اعلام ۶۷۳

www.ketab.ir

مقدمه

هر چند فلسفه را نمی‌توان از مظاهر اولیهٔ فرهنگ انسان دانست، باید آن را به نحوی نشانی از صلابت و استحکام فرهنگی به حساب آورد، یعنی در واقع فلسفه عاملی است که سرّ تحرک و پویایی فرهنگ را در اختیار دارد و عنداللزوم اعتبار آن را حفظ و تضمین می‌کند. بدون فلسفه، فرهنگ مبدل به تعدادی از فعالیت‌های متداول انطباقی می‌شود که در هر برهه‌ای از زمان بر حسب نیازهای اولیه و امکانات محیط زیست یا شرایط موردی زندگانی جمعی، نزد افراد پدیدار می‌شوند، بدون اینکه واقعاً نسبت به کم و کیف و ارزش‌های اصلی آن فعالیت‌ها ـ مگر به لحاظ کاربردی ـ وقوف و آگاهی حاصل آمده باشد. از این لحاظ فلسفه ـ به معنای اخص کلمه ـ هیچ‌گاه ابتدائی نیست، بلکه اگر بشود گفت، همیشه انتهائی است و نه فقط از معقولات اولیه فاصله می‌گیرد، بلکه از آنچه معقولات ثانویهٔ منطقی و فلسفی نیز نامیده می‌شوند، فراتر می‌رود و نسبت به آنها نوعی اشراف و جنبهٔ استعلائی پیدا می‌کند. فلسفه کوششی است همه‌جانبه که شاید در تحقق اهداف اولیهٔ کاربردی سهم زیادی نداشته باشد، بلکه بیشتر در زمینهٔ اموری که مربوط به شأن اصلی انسان و ابعاد ناشناختهٔ حضور او در این جهان هستند، به تأمل و تفکر می‌پردازد. البته منظور این نیست که در فلسفه به ارزش عمل و کاربرد توجهی نمی‌شود، بلکه گویی در آن در درجهٔ اول، معنای زیربنایی عمل و کاربرد صحیح آن مورد جستجو و ارزیابی قرار می‌گیرد. حتی اگر بتوانیم بگوییم که نفس عمل به خودی خود دلالت به اعتبار علم دارد و برای تعیین ارزش علم، نیازی به فلسفه نیست، باز به سهولت می‌توان نشان داد که در هر صورت عملِ عاری از بصیرت، به خودی خود منجر به علم نمی‌شود،

www.ketab.ir

بلکه بیشتر به مصرف‌زدگی می‌انجامد. بر خلاف تصور افراد سطحی، مصرف به‌هیچ‌وجه ضابطهٔ تشخیص اعتبار علم نیست، بلکه دشمن جان علم و عامل رواج جهل است، آن هم در خطرناک‌ترین صورت ممکن، یعنی جهل مرکب. نباید پرسید «مصرف فلسفه چیست؟» زیرا مصرف اصلی فلسفه همان تعیین ضوابط صحیح مصرف است. اگر چه در هر صورت علم بی عمل احتمالاً اعتبار واقعی پیدا نمی‌کند، ولی در هر صورت از عمل بی‌تأمل و مصرف‌زده نیز هیچ نتیجهٔ معتبری حاصل نمی‌آید. هوش یدی، اگرچه در مراحل اولیه کاربرد مناسبی دارد، در مراحل بالاتر اگر مجهز به هوش انتزاعی و فعالیت دقیق ذهنی نشود، از رشد و بالندگی باز می‌ماند و انسان را دچار رکود و انحطاط می‌کند. با آنچه گفته شد از همین ابتداء شاید فلسفه را بتوان صورتی از جهش روحی انسان دانست که سعی دارد مظاهر مختلف فرهنگی را جمع‌بندی و ارزیابی کند. از این لحاظ برای فهمیدن دقیق ماهیت و صورت محتوائی یک دورهٔ خاص از تاریخ زندگی انسان و جلوگیری از هر نوع سبق ذهن و پیشداوری، شاید بهتر آن باشد که به تحلیل وضع و موقعیت اصلی فلسفه در آن دوره بپردازیم و با ضوابط احتمالی رشد و انحطاط فلسفه، در آن دورهٔ معین آشنا بشویم، زیرا بهترین راه برای شناخت و ارزیابی یک دوره، شناخت و ارزیابی وضع فلسفه در آن دوره است.

البته از طرف دیگر به‌حق می‌توان تصور کرد که «تفکر» الزاماً در انحصار فیلسوفان نیست، بلکه دانشمند، نویسنده، هنرمند و مانند اینها نیز می‌تواند صاحب فکر و تأمل باشند و از سوی دیگر افرادی دیده شده‌اند ـ همان‌طور که امروزه نیز چنین است ـ که مدعی فلسفه هستند و «فلسفیدن» را از افتخارات خود می‌دانند، ولی در واقع نه فقط فاقد هر نوع تفکر هستند، بلکه حتی وجدان اخلاقی ندارند و صرفاً اهل تظاهر و خودنمایی‌اند. به این جهت در اینجا نظر نگارنده به هیچ‌وجه دفاع از صنف فلاسفه نیست و حتی تصور می‌کند که گاهی نزد آنها تشخیص سره از ناسره مشکل‌تر می‌شود. با این حال با شناخت این واقعیت و اینکه در هر صورت هیچ فیلسوفی، حتی بزرگ‌ترین آنها نمی‌تواند به طور محض و کامل تفکر خود را از شرایط فرهنگی عصر خود جدا کند و حتی مقابلهٔ احتمالی او با اوضاع و احوال حاکم بر آن عصر، معمولاً چیزی جز نوعی اتخاذ «وضع مقابل» در

www.ketab.ir